

İBNÜ'L-BELHÎ

(ابن البلخي)

(ö. VI./XII. yüzyıl)

Fars bölgesinin tarih ve coğrafyasına dair *Fârsnâme* adlı eseriyile tanınan müellif.

Tam adı bilinmeyen, ancak aslen Belhî olduğu anlaşılan İbnü'l-Belhî'nin dedesi, Büyük Selçuklu Hükümdarı Berkıyaruk devrinde (1092-1104) Fars Valisi Atabeg Humârtegin'in müstevfisi idi. İbnü'l-Belhî de tahsilini Fars'ta tamamlamış, Dîvân-ı İstîfâ'da dedesinin yanında çalışmış ve bu sırada Fars'ın coğrafi ve siyasî durumu hakkında bilgi edinmiştir. Onun bu bilgisinden haberdar olan Berkıyaruk'un kardeşi Sultan Muhammed Tapar'ın emriyle *Fârsnâme*'yi yazan İbnü'l-Belhî, Taberî ve Hamza el-İsfahânî'nin tarihleriyle diğer Arapça ve Farsça kaynaklardan istifade etmiştir. Sağlam kaynaklara dayanılarak yazılmış olması kitabın bu alandaki önemli eserler arasında yer almasını sağlamıştır.

Fârsnâme'nin hangi tarihte tamamlandığı kesin olarak bilinmemekle beraber Muhammed Tapar'ın tahta geçtiği 498 (1105) ile eserde çok sık zikredilen Fars Valisi Atabeg Çavlı'nın öldüğü 510 (1116) yılları arasında telif edildiği söylenebilir. Eserin İslâm öncesi İran tarihiyle müslüman Araplar'ın Fars'ı fethine kadar olan üçte ikilik bölümü Hamza el-İsfahânî'nin eserine dayanmaktadır. Geri kalan bölümde ise bölgenin özellikleri ve topografyası hakkında coğrafi bilgilerin yanı sıra İslâm'dan önce İran'da hüküm süren Pişdâdî, Keyânî, Eşkânî ve Sâsânî hânedanları ile Hz. Ali devrine (656-661) kadar gerçekleştirilen İslâm fetihleri, bölgede yaşayan kabileler, burada görev yapan kadılar ve emîrlere hakkında bilgi verilir. Daha sonra Fars'ın yüzey şekillerinin tasvir edildiği eserde bölgedeki şehirler, kaleler, nehirler, göller ve denizlerden, ayrıca aynı bölgede hüküm süren Büveyhî ve Selçuklu hükümdarlarıyla ilgili olaylardan söz edilmektedir. Eser Fars'ın malî durumu hakkında da önemli bir kaynaktır. Hamdullah el-Müstevfî *Nüzhetu'l-ku-lûb* adlı eserini yazarken *Fârsnâme*'den geniş ölçüde faydalanmıştır.

Sade bir üslûpla kaleme alınan *Fârsnâme*'yi ilk defa Guy Le Strange ve Reynold Alleyne Nicholson neşretmiş (London 1921, 1962), eser daha sonra Celâ-

leddin Tahrânî (Tahran 1313 hş.), Ali Nakî Behrûzî (Şîraz 1343 hş.) ve İbrâhim Vahîd Dâmegânî (Tahran, ts.) tarafından yayımlanmıştır. Eserin Fars'ın coğrafyasıyla ilgili bölümü British Museum'daki yazma nüsha esas alınarak "Description of Province of Fars in Persia" adıyla Strange tarafından İngilizce'ye çevrilmiştir (*JRAS* [1912], s. 1-30, 311-339, 865-889).

İbnü'l-Belhî'nin eserinden başka *Fârsnâme* adını taşıyan iki eser daha vardır. Bunlardan biri, Kaçar hânedanından Muhammed Şah'ın saltanatı döneminde (1834-1848) Mirza Ca'fer Han Harmûcî tarafından yazılmış ve Tebriz'de basılmıştır. İkincisi de Mirza Hasan-ı Fesâ'yi Şîrâzî'nin Nâsîrüddin Şah'ın (1848-1896) emriyle yazdığı *Fârsnâme-i Nâsîrî* olup Tahran'da yayımlanmıştır (I-II, 1312-1313 hş., 1340 hş.).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Belhî, *Fârsnâme* (nşr. G. Le Strange – R. A. Nicholson), London 1962, Önsöz, s. X-XI; *Ferheng-i Fârsî*, II, 1823; IV, 1291; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1215; Storey, *Persian Literature*, I, 350-351; Rypka, *HIL*, s. 447; Neffisi, *Târîh-i Nazm u Neşr*, I, 125-126; Hânâbâ, *Fihrist*, III, 3637-3638; Şâkir Mustafa, *et-Târîhu'l-'Arabî ve'l-mü'errihân*, Beyrut 1980, s. 397-398; Safâ, *Edebiyyât*, II, 926-928; Zehrâ-yi Hânlerî, *Ferheng-i Edebiyyât-ı Fârsî*, Tahran 1348 hş., s. 11-12, 366; C. E. Bosworth, "İbn al-Balkhî", *El' Suppl.* (İng.), s. 382; a.mlf., "Ebn al-Balkî", *Elr.*, VIII, 4; Kâzım Bergnîsî, "İbn Belhî", *DMBİ*, III, 135.

TAHSİN YAZICI

İBNÜ'L-BENNÂ el-BAĞDÂDÎ

(ابن البنا البغدادي)

Ebû Ali el-Hasen b. Ahmed b. Abdillâh b. el-Bennâ el-Bağdâdî (ö. 471/1079)

Hanbelî fakihî, kıraat ve hadis âlimi.

396 (1005) yılında Bağdat'ta doğdu. Birçok âlimin yetiştiği bir aileye mensuptur. Hanbelî mezhebinin gelişmesine eserleri ve mücadelesiyle büyük katkıda bulunan Kâdî Ebû Ya'lâ el-Ferrâ ile Kâdî Ebû Ali İbn Ebû Mûsâ el-Hâşimî, Ebû'l-Fazl Abdülvâhid b. Abdülazîz et-Temîmî, Ebû'l-Hüseyn İbn Bişrân, Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed el-Hamâmî, Hilâl b. Muhammed el-Haffâr, Ebû Muhammed es-Sükkerî, Ebû'l-Feth İbn Ebû'l-Fevâris, Ebû'l-Kâsım İbn Şebbân, Ebû'l-Hasan İbn Razkûye, Ebû Ali İbn Şâzân el-Bağdâdî ve Ebû'l-Ferrec Ahmed b. Muhammed İbnü'l-Müslime gibi âlimlerden ders okudu. Hocalarının çoğu Hanbelî olmakla birlikte arala-

rında diğer fıkıh mezheplerine mensup âlimler de vardı. İyi bir eğitim alan ve başta fıkıh, hadis ve kıraat olmak üzere dinî ilimlerin birçok dalında derinleşen İbnü'l-Bennâ, Câmîu'l-kasr ve Câmîu'l-Mansûr'daki ders halkalarında birçok öğrenci yetiştirdi; ayrıca vaazları ile de tanındı. Öğrencileri arasında başta oğulları Ebû Gâlib Ahmed, Ebû Abdullah Yahyâ ve Ebû Nasr Muhammed olmak üzere Ebû Abdullah Hüseyin b. Muhammed ed-Deb-bâs, Ebû Gâlib es-Sühreverdî, Ebû Mansûr el-Kazzâz, Ebû'l-İz Muhammed b. Hüseyin el-Kalânîsî, İbn Ebû Ya'lâ, Ebû Bekir Kâdî'l-Mârîstân ve Muhammed b. Fütûh el-Humeydî gibi şahsiyetler bulunmaktadır (hocaları ve öğrencilerinin bir listesi için bk. *el-Mukni'*, neşredenin girişi, I, 97-117). İbnü'l-Bennâ 5 Receb 471'de (11 Ocak 1079) Bağdat'ta vefat etti. Ders verdiği Câmîu'l-kasr ve Câmîu'l-Mansûr'da ayrı ayrı kılınan iki mezaze namazından sonra Bâbü Harb Mezarlığı'na defnedildi.

Çağdaşları tarafından iyi ahlâk sahibi ve zâhid bir kimse, şair ve edip, hadis ve fıkıhta otorite, döneminde Hanbelî fıkıhının şeyhi olarak tanıtılan İbnü'l-Bennâ, Hanbelî geleneğine uygun şekilde akaid konusunda Selefi bir tavır ortaya koyarak bid'atlarla mücadele etmiş, sünnetin mü-

İbnü'l-Bennâ el-Bağdâdî'nin *et-Târîh* adlı eserinin müellif hattı nüshasının ilk sayfası (Şam Dârü'l-kütübî-z-Zahiriyye, Mecmû', nr. 17)

